

TOMAS AKVINIETIS

SUMA PRIEŠ PAGONIS

TREČIOJI KNYGA. 22–25 SKYRIAI

Summa contra Gentiles. Book III. Chapter 22–25

ĮVADAS. TELEOLOGINĖ-ANTROPOCENTRINĖ KOSMOLOGIJA

Introduction: Teleological-Anthropocentric Cosmology

Visi daiktai siekia vieno galutinio tikslo – būti panašūs į Dievą, savo Kūrėją. Galutinis tikslas – vienas, bet siekimo būdai – skirtingi, nors visi susiję su judinimu. Panašumo į Dievą galima siekti trimis būdais: 1) patiriant judinimą, 2) judinant ir 3) judinant, patiriant judinimą; pastarasis vienija du pirmuosius. Judinamieji kūnai panašumo į Dievą siekia savo tobulumu, susijusiu su jų forma ir vieta; judinantieji to panašumo siekia kaip veikiančiosios priežastys; judinami ir judinantys – savo tobulumu ir priežastingumu.

Šitaip suskirstęs panašumo į Dievą siekimo būdus, Angeliškasis Daktaras Tomas Akvinietis pradeda aiškinti materialiojo pasaulio sandarą ir funkcijas. Temą pradeda dangaus kūnų judėjimu. Galutinio tikslo, arba panašumo į Dievą, dangaus kūnai siekia trečiuoju būdu: jie judina judinami, arba savo tobulumu ir veikimu. Kalbėdamas apie tobulumą, Akvinietis dangaus kūno formos nemini, nes jos tobulumas savaime akivaizdus: jau nuo antikos, o gal ir dar nuo senesnių laikų, sfera buvo laikoma tobuliausia geometrine forma.

O štai dangaus kūno užimamos *vietos* tobulumas kelia keblumą, nes, priešingai negu lengvi ir sunkūs kūnai, visatoje turintys savo idealias buvimo vietas, į kurias savo prigimties yra judinami (lengvieji – aukštyn, sunkieji – žemyn) ir jas pasiekę nustoja judėti, dangaus kūnai nuolatos juda apskritimais, tarsi neturėtų prigimties jiems skirtos vietos. Šį keblumą Akvinietis pašalina teiginiu, kad kiekvienas dangaus kūno judėjimo savo orbita taškas yra ideali jo buvimo vieta. Jis rašo: „Savo tobulumo dangaus kūnas pasiekia tiek, kiek jis aktualiai yra toje *vietoje*, kurioje anksčiau buvo tik galimai. Jo tobulumo nemažina tai, kad toje *vietoje*, kurioje anksčiau aktualiai buvo, dabar yra tik galimai. <...> visa jo galimybė *vietos* atžvilgiu paeiliui pervedama į aktą, nes iš karto vienu metu negalima to padaryti.“ Taigi problemą Akvinietis išsprendžia teigdamas, kad kiekvienas dangaus kūno orbitos taškas yra ideali jo buvimo vieta, kurioje jis nori aktualiai būti, bet kadangi negali būti visuose vienu metu, tai juos nuolatos keičia. Šitaip buvimas idealioje vietoje pakeičiamas idealia vietų kaita, nepertraukiamu idealiu judėjimu.

| Dail. Beato Angelico

RAKTAŽODŽIAI: tikslas, judėjimas, materija, forma, elementas, radimasis, žmogus.

KEY WORDS: end, movement, matter, form, element, generation, human being.

Savo judėjimu dangaus kūnai yra žemiškųjų kūnų atsiradimo, egzistavimo ir išnykimo priežastys. Akvinietis laikosi iš Aristotelio perimto požiūrio, radimosi ir nykimo sritį ribojančio Mėnulio orbita ir Žemės paviršiumi: kaita – atsiradimas, vystymasis, nykimas ir iširimas; gimimas, augimas, senėjimas ir mirtis – galimi tik šioje, materialiosios visatos atžvilgiu labai siauroje srityje. Visa kita, bent jau iki Paskutiniojo Teismo dienos, nekintama ir „amžina“.

Galimą priekaištą, jog žemiškiems kūnams nedera būti dangaus kūnų judėjimo tikslu, Akvinietis atremia teiginiu, jog dangaus kūnų judėjimo lemiamą žemesniųjų kūnų kaita nėra galutinis to judėjimo tikslas: žemesniųjų kūnų radimasis yra tarpinis tikslas, tikslas kaip priemonė siekiant dieviškojo panašumo: kaip Dievo valios aktas sukūrė ir palaiko visatą, taip dangaus kūnų judėjimas „kuria“ ir palaiko radimąsi ir nykimą labai ribotoje visatos srityje. „Dangaus kūno siekis yra nukreiptas į bendrąjį gėrį visų kūniškųjų substancijų, kurios darymu dauginamos, išsaugomos ir auginamos“.

Į klausimą, kas yra kūniškoji substancija, Akvinietis atsako, kad tai yra materijos kaip galimybės ir formos kaip akto vienovė. Materijai jis priskiria formos geismą: „kuo aktas yra paskesnis ir tobulesnis, tuo labiau į jį krypta materijos geismas. Todėl dera, kad į galutinį ir patį tobuliausią aktą, kurį materija gali pasiekti, krypta materijos noras, kuriuo ji geidžia formos kaip galutinio radimosi tikslo“. Tačiau materija šį tikslą pasiekia ne iš karto, o pereidama tam tikras įforminimo stadijas. Nėra taip, kad pirmoji materija, kuri yra gryna jokios formos neturinti galimybė, iš karto gautų pačią geidžiamiausią, pačią tobuliausią formą: „Mat pirmoji materija pirmiausia yra galimybėje elemento formai. O būdama elemento formoje ji yra galimybėje mišriojo [kūno] formai¹, todėl elementai yra mišraus [kūno] materija... [turdama] mišriojo [kūno] formą ji yra galimybėje augalinei sielai, nes siela yra mišraus kūno aktas. Savo ruožtu augalinė siela yra galimybėje juslinei sielai, o juslinė – protingajai. <...> Tarp atsirandančių ir išnykstančių daiktų nėra kitos už šią paskesnės ir vertesnės formos. Todėl viso atsiradimo tikslas yra žmogaus siela, ir materija jos geidžia kaip galutinės formos.“

Šiuo geismu grindžiama materialiosios visatos hierarchinė struktūra: „elementai yra mišriesiems kūnams, o pastarieji – gyviesiems, iš kurių augalai yra gyvūnams, o gyvūnai – žmogui. Todėl žmogus yra viso radimosi tikslas.“ Kadangi radimasis yra dangaus kūnų judėjimo tikslas, tai galime daryti išvadą, kad galutinis dangaus kūnų judėjimo tikslas yra žmogaus gimimas, augimas ir veikla. Tačiau žodį „galutinis“ čia reikia suprasti su išlyga, kad jis galioja tik materialiojo pasaulio ribose (arba, autoriaus žodžiais tariant, „besirandančių ir judančių [objektų] giminėje“), nes, žvelgiant plačiau, matyti, kad tikrasis galutinis dangaus kūnų judėjimo tikslas – būti panašiais į Dievą, savo Kūrėją.

Žmogaus padėties ypatingumas atsiskleidžia hierarchinės struktūros veikloje, kurioje „mišrūs kūnai palaikomi atitinkamomis elementų savybėmis: augalai maitinami mišriaisiais kūnais, gyvūnai iš augalų turi maistą, o kai kurie tobulesni ir stipresni gyvūnai maitinasi mažiau tobulais ir silpnaisiais“. Šią paprastą ir aiškią veiklos logiką žmogus tarsi suardo: jis yra vienas iš silpniausių, mažiausiais fiziniiais pranašumais gamtos apdovanotų gyvūnų. Gamta jam nedavė nei rūbų, nei tinkamo maisto, išskyrus pieną. Atrodo, kad taip silpnai aprūpintas jis neturi jokių galimybių kovoje už būvį, kad visi stipresni gyvūnai turėtų juo maitintis. Tačiau yra priešingai: savo poreikių tenkinimui jis panaudoja visas daiktų rūšis: elementus, mišriuosius kūnus, augalus ir gyvūnus, iš kurių vienus naudoja maistui, kitus drabužiams, trečius priverčia sau tarnauti. Taip yra todėl, kad protingoji žmogaus siela yra pati aukščiausia, tobuliausia ir materijos geidžiamiausia forma. Paprasčiau tariant, žmogaus protas yra tas ginklas, kuriam materialūs daiktai negali pasipriešinti. Todėl netenka stebėtis, kad „visus juntamus [objektus] jis panaudoja protinio pažinimo tobulumui“.

Akivaizdu, kad Akviniečio siūlomame materialaus pasaulio paveiksle centrinę vietą užima žmogus, o žmoguje – protas, tiksliau, protinga siela, kuri dėl savo esminių ypatybių yra svarbiausioji, materialų ir dvasinį pasaulius siejanti grandis. Tai liudija žemiau pateiktame 25 skyriuje besikartojantis teiginys, kad *aukščiausias žmogaus tikslas – protu pažinti Dievą*. Tačiau čia nepaaiškinta, kaip ir kodėl žmogaus siela yra tų dviejų pasaulių – materialiojo ir dvasinio – jungiamoji grandis. Siekdamas užpildyti šią informacinę spragą, savo įvadą užbaigsiu *Teologijos sumoje* pateiktu Akviniečio atsakymu į argumentą, jog protas nėra kūno forma²:

„...Atsakytina, jog, kaip Filosofas rašo *Fizikos* antroje knygoje, galutinė gamtinė forma, ties kuria baigiasi gamtos filosofo atliekamas tyrimas, būtent žmogaus siela, iš tiesų yra atskirta [nuo kūno], bet vis dėlto [ji yra] materijoje. Jis tai įrodo, remdamasis tuo, kad žmogus ir saulė iš materijos gimdo žmogų.³ O

atskirta [nuo kūno] ji [siela] yra savo proto galia, nes proto galia nėra kurio nors kūno organo galia, kaip regos galia yra akies aktas: juk supratimas yra toks aktas, kurio neįmanoma atlikti kūno organu, kaip atliekamas regėjimas. Tačiau jis [protas] yra materijoje tiek, kiek pati siela, kuriai ta [supratimo] galia priklauso, yra kūno forma ir žmogaus gimdymo tikslas. Todėl Filosofas traktato *Apie sielą* trečioje knygoje rašo, kad protas yra *atskirtas*, nes jis nėra jokio kūno organo aktas“.⁴

Literatūra ir nuorodos

¹ Akvinietis čia nutyli tai, kad elemento forma turi penkias rūšis: žemės, vandens, oro, ugnies ir eterio. Mišraus kūno formą sudaro pirmieji keturi elementai, o iš penktojo sudaryti neirūs dangaus kūnai. Apie pirmuosius keturis elementus skaitykite: Tomas Akvinietis. *Apie gamtos pradus*. – Vilnius: Logos, 2003, p. 49–53; apie

penktąjį žr.: Thomas Aquinas. *In De caelo et mundo*, lib. 1, l. 4, n. 6; *S. Th.* I, q. 66, a.3 in c.

² *S. Th.* I, q. 76 a.1 arg.1; ad 1.

³ Aristotle. *Physica*, II, 2; 194b 12.

⁴ Aristotelis. *Apie sielą*. Iš senosios graikų kalbos vertė V. Sezemanas. // Aristotelis. *Rinktiniai raštai*. – Vilnius: Mintis, 1990, p. 389.

Doc. dr. Gintautas VYŠNIAUSKAS
Klaipėdos universitetas

XXII SKYRIUS

KOKIAIS ĮVAIRIAIS BŪDAIS DAIKTAI NUKREIPIAMI Į JŲ TIKSLUS

- [1] Iš to, kas jau pasakyta, gali būti aišku, jog tai, per ką kiekvienas daiktas nukreipiamas į tikslą, yra jo veikla: tačiau [nukreipiamas] skirtingu būdu, atitinkančiu veikimo įvairovę.
- [2] Mat yra tam tikra daikto kaip kitą [daiktą] judinančio veikla, pvz., šildyti ir pjaustyti. Yra ir kitokia daikto veikla – tai būti kito [daikto] judinamam, pvz., būti šildomam ir pjaustomam. O dar yra veikla kaip aktualiai egzistuojančio [daikto] tobulumas, nesiekianti jokio pakitimo kitame [daikte], kuri pirmiau skiriasi nuo [poveikio] patyrimo ir judinimo, o toliau – nuo materijoje pakitimus darančio veiksmo. Tokios veiklos pavyzdžiai yra mąstymas, jutimas ir valia. Todėl akivaizdu, kad tie [daiktai], kurie yra tik judinami arba veikiami, bet patys nejudina ir nieko nedaro, dieviškojo panašumo siekia tiek, kiek savyje yra tobuli; tie, kurie daro ir judina, kiek jie tai daro, tiek dieviškojo panašumo siekia tuo, kad yra kitų daiktų priežastys; o tie, kurie judinami judina, siekia dieviškojo panašumo abiem būdais.
- [3] Tačiau žemesnieji kūnai, kaip judinami prigimtinais judėjimais, nagrinėjami tik kaip judinamieji, bet ne kaip judinantieji, nebent atsitiktinai, nes atsitinka, jog krintantis akmuo išjudina jo kelyje pasitaikiusį daiktą. Panašiai yra kaitoje ir kitose judėjimo [rūšyse]. Todėl žemesniųjų kūnų judėjimo tikslas – pasiekti dieviškąjį panašumą tuo, kas juose yra tobula, pvz., turint taisyklingą formą ir užimant savo *vietą*.
- [4] O dangaus kūnai judina judinami. Todėl jų judėjimo tikslas yra pasiekti dieviškąjį panašumą abiem būdais. Savo tobulumo dangaus kūnas pasiekia tiek, kiek

jis aktualiai yra toje *vietoje*, kurioje anksčiau buvo tik galimai. Jo tobulumo nemažina tai, kad toje *vietoje*, kurioje anksčiau aktualiai buvo, dabar yra tik galimai. Panašiai pirmoji materija krypsta į savo tobulumą tuo, kad aktualiai gauna formą, kurią anksčiau turėjo tik galimybėje, nors nustoja turėjusi tą formą, kurią anksčiau turėjo aktualiai: juk šitaip materija paeiliui priima visas formas, kurių atžvilgiu ji yra galimybėje, kad visa jos galimybė nuosekliai būtų pervesta į aktą, nes iš karto vienu metu nebuvo galima to padaryti. Todėl dangaus kūnas *vietos* atžvilgiu yra galimybėje taip, kaip pirmoji materija formos atžvilgiu, ir savo tobulumo siekia tuo, kad visa jo galimybė *vietos* atžvilgiu paeiliui pervedama į aktą, nes iš karto vienu metu negalima to padaryti.

- [5] O kiek judinami [dangaus kūnai] judina, tiek jų tikslas – būti panašiais į Dievą esant kitų daiktų priežastimis. O kitų daiktų priežastimis jie yra todėl, kad lemia žemesniųjų daiktų atsiradimą ir išnykimą bei kitus pastarųjų judėjimus. Todėl dangaus kūnų judėjimai tiek, kiek judina, yra nukreipti į atsiradimą ir išnykimą, kuris vyksta tuose žemesniuosiuose [kūnuose]. Tai, kad dangaus kūnai juda dėl tų žemesniųjų kūnų atsiradimo ir išnykimo, nekelia keblumų, nors tie žemesnieji kūnai yra mažesnės vertės negu dangaus kūnai, o tikslas turi būti svarbesnis už tą, kuris yra dėl tikslo. Juk gimdantysis veikia dėl gimdomojo formos, nors gimdomasis nėra vertingesnis už gimdantįjį, o vienareikšmių veikiančiųjų atveju yra tos pačios rūšies su pastaruoju. Juk gimdomojo formos kaip gimdymo tikslo gimdantysis siekia ne kaip galutinio tikslo, bet siekia būti panašus į Dievą rūšies įamžinimu ir savo gerumo sklaida, kitiems perduodamas savo formą ir būdamas kitų priežastimi. Panašiai ir dangaus kūnai, nors jie vertingesni už žemesniuosius kūnus, savo judėjimu siekia, kad pastarieji atsirastų ir kad jų formos būtų išvestos į aktą, tačiau ne kaip galutinio tikslo, nes kaip galutinio tikslo jie siekia dieviškojo panašumo, egzistuojdami kaip kitų daiktų priežastys.
- [6] Tačiau būtina atkreipti dėmesį į tai, kad kiekvienas, kiek jis dalyvauja panašume į dieviškąjį gerumą, kuris yra jo valios objektas, tiek dalyvauja panašume į dieviškąją valią, kuria daiktai daromi ir esatyje išsaugomi. Tačiau aukštesnieji [kūnai] panašume į dieviškąjį gerumą dalyvauja paprasčiau ir universaliau, o žemesnieji – sudėtingiau ir atskiriau. Todėl tarp dangaus kūnų ir žemesniųjų [kūnų] nėra tokio vienodo panašumo, koks būdingas vienos rūšies [objektams], bet [yra toks panašumas] koks būdingas visuotiniam veiksniumi ir atskiram jo padariniui. Tad kaip paskiro, veikiančio tarp tų žemesniųjų kūnų veiksnio siekis yra apribotas tos arba kitos rūšies gėrio siekimu, taip dangaus kūno siekis yra nukreiptas į bendrąjį gėrį visų kūniškųjų substancijų, kurios darymu dauginamos, išsaugomos ir auginamos.
- [7] Bet kadangi, kaip jau sakyta, kiekvienas judinamas daiktas, kiek jis yra judinamas, tiek krypsta į dieviškąjį panašumą, kad būtų savyje tobulas; o kiekvienas yra tiek tobulas, kiek jis yra akte: tai dera, kad kiekvienas galimybėje egzistuojantis [daiktas] norėtų judėjimu siekti akto. Tad kuo aktas yra paskesnis ir tobulesnis, tuo labiau į jį krypsta materijos geismas. Todėl dera, kad į galutinį ir patį tobuliausią

aktą, kuri materija gali pasiekti, krypta materijos noras, kuriuo ji geidžia formos kaip galutinio radimosi tikslo. Tačiau formų aktuose yra tam tikra gradacija. Mat pirmoji materija pirmiausia yra galimybėje elemento formai. O būdama elemento formoje ji yra galimybėje mišriojo [kūno] formai, todėl elementai yra mišraus [kūno] materija. Mąstoma kaip turinti mišriojo [kūno] formą ji yra galimybėje augalinei sielai, nes siela yra mišraus kūno aktas. Savo ruožtu augalinė siela yra galimybėje juslinei sielai, o juslinė – protingajai. Visa tai parodo [žmogaus] radimosi procesas, nes pirmiausia užsimezga augalo gyvenimą gyvenantis vaisius, toliau jis gyvena gyvūno gyvenimą ir galiausiai – žmogaus gyvenimą. Tarp atsirandančių ir išnykstančių daiktų nėra kitos už šią paskesnės ir vertesnės formos. Todėl viso atsiradimo tikslas yra žmogaus siela, ir materija jos geidžia kaip galutinės formos. Vadinasi, elementai yra mišriesiems kūnams, o pastarieji – gyviesiems, iš kurių augalai yra gyvūnams, o gyvūnai – žmogui. Todėl žmogus yra viso radimosi tikslas.

- [8] Bet kadangi daiktas tuo pačiu padaromas ir esatyje išsaugomas, tai pagal pirmesniąją daiktų atsiradimo tvarką yra paskesnė jų išsaugojimo tvarka. Todėl matome, kad mišrūs kūnai palaikomi atitinkamomis elementų savybėmis: augalai maitinami mišriaisiais kūnais, gyvūnai iš augalų turi maistą, o kai kurie tobulesni ir stipresni gyvūnai maitinasi mažiau tobulais ir silpnesniais. Bet žmogus savo poreikių tenkinimui panaudoja visas daiktų rūšis: vienas – maistui, kitas – aprangai. Iš prigimties jis yra nuogas todėl, kad iš kitų [t.y. augalų ir gyvūnų] gali sau rūbus pasidaryti. Panašiai gamta jam neparuošė jokio tinkamo maisto, išskyrus pieną, kad tarp įvairių daiktų susirastų sau maisto. O kai kuriuos gyvūnus jis įkinko į vežimą, nes už daugumą gyvūnų yra lėtesnis ir darbe silpnesnis, todėl juos sau pasitelkia kaip pagalbininkus. Maža to, visus juntamus [objektus] jis panaudoja protinio pažinimo tobulumui. Todėl Psalmėje Dievui skirtais žodžiais apie žmogų sakoma: *padėjai visa prie jo kojų* (Ps 8, 7). Ir Aristotelis *Politikos* pirmoje knygoje rašo, kad žmogus iš prigimties turi valdžią visiems gyvūnams¹.
- [9] Tad jeigu pats dangaus judėjimas nukreiptas į radimąsi, o visas radimasis yra nukreiptas į žmogų kaip į galutinį tos rūšies [judėjimo] tikslą, tai akivaizdu, kad dangaus judėjimo tikslas yra nukreiptas į žmogų kaip į galutinį tikslą besirandančių ir judančių [objektų] giminėje.
- [10] Todėl Pakartoto įstatymo knygoje rašoma, kad dangaus kūnus Dievas davė visų tautų tarnystei (žr. Įst 4–19).

XXIII SKYRIUS

KAD DANGAUS JUDĖJIMAS KYLA IŠ PROTINGOJO PRADO

- [1] Remiantis tuo, kas jau pasakyta, galima parodyti, kad pirmasis dangaus judėjimo judintojas yra kažkas protingas.
- [2] Mat niekas, veikiantis pagal savo paties rūšį, nesiekia aukštesnės negu jo paties formos, nes kiekvienas veikiantysis siekia į save panašaus [padarinio]. O dangaus

- kūnas tuo, kad veikia savo judėjimu, siekia aukščiausios formos, kuri yra žmogaus protas, nes kaip iš to, kas jau pasakyta, aišku, jis yra aukštesnis už visas kitas kūnų formas. Vadinasi, dangaus kūnas [netvarių daiktų] radimesi veikia ne pagal savo rūšį, ne kaip pirmasis veikiantysis, bet pagal rūšį kažkokio aukštesnio, protingo veiksnio, su kuriuo dangaus kūnas susijęs kaip įrankis su pirmuoju veikiančiuoju. Tačiau dangus [netvarių daiktų] radimesi veikia tuo, kad judina. Vadinasi, dangaus kūną judina kažkokia protinga substancija.
- [3] Dar. Būtina, kad kiekvienas judinamas būtų kito judinamas, kaip jau anksčiau įrodyta.² Vadinasi, dangaus kūną judina kažkas kitas, kuris yra arba visiškai nuo jo atskirtas, arba yra su juo susijęs taip, jog sakoma, kad dangaus ir judintojo darinys pats save judina, nes viena jo dalis yra judinanti, o kita – judinama. Bet jeigu yra kaip tik taip, o kiekvienas pats save judinantis yra gyvas ir turi sielą, tai reikėtų daryti išvadą, kad dangus turi sielą. Bet tik protingą sielą, ne maitinančiąją, nes [dangaus kūnas] nei atsiranda, nei nyksta, ir ne juslinę, nes jis neturi organų įvairovės. Vadinasi, reikia daryti išvadą, kad jį judina protinga siela. O jeigu jį judina išorinis judintojas, tai pastarasis bus kūniškas arba bekūnis. Ir jeigu jis kūniškas, tai nejudės, nebent būtų judinamas: juk iš anksčiau pasakyto³ akivaizdu, kad joks kūnas nejuda, nebent būtų judinamas. Todėl ir šis turėtų būti kito judinamas. Bet kadangi kūnų atveju negalima eiti į begalybę, tai reikės pasiekti pirmąjį bekūnį judintoją. Tačiau tas, kuris yra visiškai nuo kūno atskirtas, turi būti protingas, kaip tai matyti iš to, kas jau pasakyta.⁴ Vadinasi, dangaus, kuris yra pirmasis kūnas, judėjimas, kyla iš protingos substancijos.
- [4] Taip pat. *Fizikos* aštuntoje knygoje⁵ įrodyta, kad sunkius ir lengvus kūnus judina darantis ir šalinantis kliūtis, nes negali būti taip, kad juose judintų forma, o materija būtų judinama: juk niekas, išskyrus kūną, nėra judinamas. Bet kaip elementų forma yra paprasta, ir juose nėra jokios kitos sandaros, išskyrus materijos ir formos [sandarą], taip ir dangaus kūnai yra paprasti. Tad jeigu jie būtų judinami kaip sunkūs ir lengvi [kūnai], tai derėtų, kad juos tiesiogiai judintų tas, kuris juos daro ir atsitiktinai tas, kuris šalina kliūtis. Bet tai neįmanoma, nes tie kūnai negali kisti, mat neturi priešybės, ir jų judėjimui negalima sukliudyti. Todėl dera, kad tuos kūnus judintų tie judintojai, kurie judina suvokimu, tačiau, kaip parodyta, ne jusliniu; vadinasi, protiniu.
- [5] Toliau. Jeigu dangaus judėjimo pradas yra tik nieko nesuvokianti prigimtis, tai dera, kad dangaus judėjimo pradas būtų dangaus kūno forma, kaip yra elementų atveju: mat nors paprastos formos nejudina, vis dėlto jos yra judėjimų pradai, nes iš jų kyla prigimtiniai judėjimai, kaip ir kitos prigimtinės ypatybės. Tačiau negali būti taip, kad dangaus judėjimas kiltų iš dangaus kūno formos kaip iš aktyviojo prado. Mat šitaip forma yra vietinio judėjimo pradas tiek, kiek tam tikram kūnui dėl jo formos derėtų tam tikra vieta, į kurią jis būtų judinamas į tą vietą kryptančios savo formos galia, kurią jam suteikė darantysis, kuris dėl to vadinamas judintoju: pvz., ugniai dėl jos formos dera būti viršuje. Tačiau dangaus kūnui dėl jo formos vienoje vietoje būti tinka ne labiau negu kitoje.

Vadinasi, ne tik prigimtis yra dangaus kūno judėjimo pradas. Todėl dera, kad jo judėjimo pradas būtų kas nors suvokimu judinantis.

- [6] Dar. Prigimtis visada siekia to paties, todėl visa, kas iš prigimties, visada yra vienoda, nebent kas nors tam sukliudytų, kaip tai atsitinka retais atvejais. Todėl neįmanoma, kad tas, kurio apibrėžime yra kaita, būtų tas tikslas, kurio prigimtis siekia. O judėjimas pagal apibrėžimą yra būtent toks: juk tas, kuris judinamas, kaip toks vienaip yra dabar, kitaip buvo anksčiau.⁶ Todėl neįmanoma, kad prigimtis judėjimo siekia dėl jo paties. Vadinasi, judėjimu ji siekia rimties, kuri su judėjimu susijusi kaip viena su daugeliu, nes rymo tas, kuris taip pat yra dabar, kaip ir anksčiau.⁷ Tad jeigu dangaus [kūnų] judėjimas būtų tik iš prigimties, tai būtų nukreiptas į kokią nors rimtį. Bet akivaizdu, kad yra priešingai, nes jis yra nepertraukiamas. Vadinasi, dangaus judėjimas kyla ne iš prigimties kaip iš aktyviojo prado, bet veikiau [jis kyla] iš protingos substancijos.
- [7] Taip pat. Kiekvienam judėjimui, kuris kyla iš prigimties kaip iš aktyviojo prado, dera, kad, jeigu artėjimas prie ko nors yra natūralus, tai tolimas nuo jo yra nenatūralus ir nukreiptas prieš prigimtį: taip sunkus [daiktas] pagal prigimtį juda į žemesnę vietą, o nuo jos tolsta priešingai prigimčiai. Tad jeigu dangaus judėjimas būtų prigimtinis, tai natūraliai kryptų į vakarus, o iš vakarų grįždamas į rytus būtų nenatūralus. Bet tai neįmanoma, nes dangaus judėjime nėra nieko prievartinio ir prigimčiai priešingo. Todėl neįmanoma, kad aktyvusis dangaus judėjimo pradas būtų prigimtis. Todėl aktyvusis jo judėjimo pradas yra tam tikra suvokimo galia, proto galia, kaip akivaizdu iš to, kas jau pasakyta. Vadinasi, dangaus kūną judina protinga substancija.
- [8] Tačiau nederą neigti dangaus judėjimo natūralumo. Nes koks nors judėjimas prigimtinis vadinamas ne tik dėl savo aktyviojo prado, bet ir dėl pasyviojo, kaip tai matyti paprastų kūnų radimesi. Atsižvelgiant į aktyvųjį pradą, jų radimosi negalima vadinti prigimtinis: mat aktyvusis pradas prigimtinai judina tik tą, kurio viduje yra, nes prigimtis yra judėjimo pradas to, kuriame yra;⁸ tačiau aktyvusis paprastų kūnų radimosi pradas yra išorėje. Todėl dangaus kūnų judėjimas yra prigimtinis ne aktyviojo prado pagrindu, o tik pasyviojo prado, arba materijos, kuriai iš prigimties būdingas prigimtinės formos geismas, pagrindu. Vadinasi, dangaus kūno judėjimas, aktyviojo prado požiūriu nėra prigimtinis, bet veikiau valingas ir protingas, tačiau pasyviojo prado požiūriu jis yra prigimtinis, nes dangaus kūnas iš prigimties skirtas tokiam judėjimui.
- [9] Visa tai tampa akivaizdu, kai nagrinėjame dangaus kūno santykį su jo vieta. Kiekvienas [objektas] patiria poveikį ir yra judinamas tiek, kiek yra galimybėje, o veikia ir judina tiek, kiek yra akte. Tačiau dangaus kūną svarstant jo substancijos požiūriu atrandama, kad savo galimybėje jis yra bet kuriai vietai abejingas, kaip jau buvo sakyta.⁹ Tačiau kitaip yra sunkaus ir lengvo kūno atveju, kuris svarstomas jo prigimties požiūriu, nėra abejingas bet kuriai vietai, bet savo formos pagrindu skiria sau vietą. Todėl sunkaus ir lengvo kūno prigimtis yra jo judėjimo aktyvusis pradas, o dangaus kūno prigimtis yra jo judėjimo pasy-

vusis pradas. Todėl niekam neturi atrodyti, kad jie judinami prievarta, kaip [judinami] sunkūs ir lengvi daiktai, kuriuos mes judiname vadovaudamiesi protu. Nes sunkiuose ir lengvuose kūnuose yra prigimtinis nukreiptumas į judėjimą, priešingą tam, kuriuo mes juos judiname, ir todėl mes juos judiname prievarta, nors gyvūno kūno judėjimas, kuriuo jį judina siela, sielos požiūriu nėra jam prievartinis, bet sunkio požiūriu yra prievartinis. Tačiau dangaus kūnai turi nukreiptumą ne į priešingą judėjimą, o į tai, kad juos judintų protinga substancija. Todėl [jų judėjimas] yra valingas aktyviojo prado požiūriu ir kartu prigimtinis pasyviojo prado požiūriu.

- [10] Tai, kad dangaus judėjimas aktyviojo prado požiūriu yra valingas, neprieštarauja dangaus judėjimo vieningumui ir tolydumui todėl, kad valia siejasi su daugeliu [tikslų] ir nėra determinuota tik vienam. Kaip prigimties galia ją nukreipia į vieną [tikslą], taip valią į vieną [tikslą] nukreipia išmintis, nes valia yra neklystamai nukreipta į vieną tikslą.
- [11] Iš to, kas jau pasakyta, akivaizdu, kad dangaus judėjime nėra priešingas prigimčiai nei artėjimas prie kurios nors vietos, nei atsitolinimas nuo jos. Sunkaus ir lengvo [daikto] judėjime taip yra dėl dviejų priežasčių: pirma, sunkių ir lengvų [daiktų] atveju prigimtis siekia nustatytos vietos, todėl kaip iš prigimties jos siekia, taip prieš prigimtį nuo jos tolsta. Antra, todėl, kad du judėjimai, kurių vienas artėja prie ribos, o kitas [nuo jos tolsta], yra priešingi. Bet jeigu sunkaus ir lengvo [daikto] judėjime [atskaitos tašku] paimtume ne galutinę vietą, bet vidurinę, tai kaip iki jos būtų judama natūraliai, taip natūraliai nuo jos būtų ir tolstama, nes [abiejų judėjimų] visuma atitinka prigimties siekį; ir jie yra ne [du] priešingi judėjimai, o vienas ir tolydus [judėjimas]. Tačiau taip pat yra dangaus kūnų judėjime, nes, kaip jau minėta, [jų] prigimtis nesiekia kokios nors apibrėžtos vietos; nes judėjimas apskritimu, kuriuo kūnas tolsta nuo kurio nors ženklo, nėra priešingas judėjimui, kuriuo jis prie to ženklo artėja, bet yra vienas ir tolydus judėjimas. Todėl bet kuri vieta dangaus judėjime yra tarsi vidurys, o ne kaip tiesiaieigio judėjimo riba.
- [12] Dabar mums nesvarbu, ar dangaus kūną judina su juo susieta protinga substancija, kuri yra jo siela, ar atskiroji substancija; ir ar visus dangaus kūnus tiesiogiai judina Dievas, ar nė vieno, bet [judina] tarpininkaujant sukurtoms protingoms substancijoms; ar tik pirmąjį [dangaus kūną] tiesiogiai judina Dievas, o visus kitus judina sukurtoms substancijoms tarpininkaujant; kad tik žinotume, jog dangaus judėjimas kyla iš protingos substancijos.

XXIV SKYRIUS

KAIP GĖRIO SIEKIA IR TIE, KURIE STOKOJA PAŽINIMO

- [1] Bet jeigu dangaus kūną, kaip jau parodyta, judina protinga substancija, o dangaus kūno judėjimas nukreiptas į radimąsi žemesniosiose [visatos srityse], tai

- būtina, kad tų žemesniųjų radimasis ir judėjimas kiltų iš protingos substancijos siekio. Nes pirmojo veiksnio ir jo įrankio siekis nukreiptas į tą patį. O dangus savo judėjimu, kuriuo jį judina protinga substancija, yra žemesniųjų [kūnų] judėjimo priežastis. Todėl reikia daryti išvadą, kad jis yra protingos substancijos įrankis. Vadinasi, žemesniųjų kūnų formų ir judėjimo priežastis yra protinga substancija kaip pirmasis veiksnys, o dangaus kūnas – kaip įrankis.
- [2] Tačiau būtina, kad rūšys tų [kūnų], kurių priežastis yra protingo veiksnio siekis, iš anksto egzistuočių jo prote, kaip dirbtinių daiktų formos iš anksto egzistuoja amatininko prote ir iš jo išvedamos į gaminius. Todėl visos tų žemesniųjų [kūnų] formos ir visi judėjimai išvedami iš protinių formų, kurios yra prote kokios nors substancijos arba kokių nors [substancijų]. Todėl Boetius knygoje *Apie Trejybę* rašo, kad *formas, kurios yra materijoje, kyla iš formų, kurios yra be materijos*.¹⁰ Šiuo požiūriu patvirtinamas Platono teiginys, kad atskirtosios formos yra materijoje esančių formų pradai¹¹; nors Platonas teigė, kad jos savarankiškai subsistuoja ir yra tiesioginės juslinių formų priežastys, o mes teigiame, kad jos egzistuoja prote ir yra žemesniųjų formų priežastys per dangaus judėjimą.
- [3] Kadangi kiekvieną, kurią kas nors judina esmingai, o ne atsitiktinai, jis nukreipia į savo judėjimo tikslą (dangaus kūną judina protinga substancija, o dangaus kūnas savo judėjimu yra visų tų žemesniųjų [kūnų] judėjimo priežastis), tai būtina, kad dangaus kūno judėjimą į tikslą nukreiptų protinga substancija, tai gi ir visus žemesniuosius kūnus į jų tikruosius tikslus.
- [4] Todėl nesunku suprasti, kaip natūralūs, pažinimo stokojantys kūnai yra judinami ir veikia dėl tikslo. Mat jie siekia tikslo kaip nukreipti protingos substancijos, tokiu pat būdu, kuriuo šaulio paleista strėlė siekia taikinio, nes kaip strėlė lekia į tikslą, kurią parenka šaulys, taip gamtiniai kūnai siekia savo prigimtinių tikslų, judinami gamtinių kūnų, iš kurių gauna savo formas, galias ir judesius.
- [5] Iš čia taip pat akivaizdu, kad kiekvienas gamtos darinys yra protingos substancijos darinys, nes padarinys pirmajam judinančiajam ir kreipiančiajam į tikslą priskiriamas pirmiau negu jo valdomiems įrankiams. Todėl gamtos veiksmams taip tvarkingai siekia tikslo, kaip protingo veiksmams.
- [6] Tampa aišku, kad ir tie, kurie stokoja pažinimo, gali veikti dėl tikslo, prigimtinio siekimu siekti gėrio, siekti dieviškojo panašumo ir savo pačių tobulumo. Nėra skirtumo kaip pasakyti, nes tuo, kad siekia savo tobulumo, jie siekia gėrio: juk kiekvienas yra tiek geras, kiek yra tobulas. O tuo, kad siekia to, kas yra gėris, siekia dieviškojo panašumo, nes kas nors yra į Dievą panašus tiek, kiek yra geras. Tačiau tas ar kitas geras paskiras [kūnas] turi tai, dėl ko yra geidžiamas, tiek, kiek jame yra panašumo į pirmąjį gerumą. Jis siekia savojo gėrio todėl, kad siekia dieviškojo panašumo, bet ne atvirkščiai. Todėl akivaizdu, kad visi siekia dieviškojo panašumo kaip galutinio tikslo.
- [7] Tačiau savo gėrį kiekvienas daiktas gali priimti įvairiai. Vienaip kaip tai, kas jam kaip individui priklauso. Šitaip gyvūnas siekia savo gėrio ieškodamas maitos, kuris jį esatyje išsaugo. Kitaip [siekia savojo gėrio kaip to], kas jam priklaus-

so rūšies prasme. Šitaip jis siekia savojo gėrio gimdydamas palikuonis ir juos maitindamas arba ką nors kitą darydamas, kad išsaugotų ir apgintų savo rūšies individus. Trečiuoju būdu [siekia savojo gėrio kaip to, kas jam priklauso] giminės prasme. Ir šitaip savojo gėrio siekia daugiaprasmiai veiksniai, nes jie yra priešastys, pvz., dangus. O ketvirtuoju būdu – analoginiu padarinio panašumu į jo pradą. Šitaip Dievas, kuris yra virš bet kurios giminės, dėl savo gerumo visiems daiktams duoda esatį.

- [8] Iš viso to akivaizdu, kad kuo kas nors yra aukštesnės galios, ir gėrio gradacijoje aukštesnis, tuo turi bendresnio gėrio siekį ir labiau nuo jo nutolusiuose daiktuose nori gėrio ir jį daro. Mat netobuli siekia tik savo individualaus gėrio; tobuli – rūšies gėrio; tobuliausiai – giminės gėrio; tačiau Dievas, kuris gerume yra pats tobuliausias, [siekia] visos esaties gėrio. Todėl ne be reikalo kai kurie [žmonės] sako, kad gėris kaip toks yra sklaidus¹², nes kuo kas nors yra geresnis, tuo labiau [nuo savęs] nutolusiems [objektams] savo gėrį skleidžia. Ir kadangi kiekvienoje giminėje tas, kuris yra pats tobuliausias, yra pavyzdys ir matas visų tų, kurie tai giminei priklauso, tai būtina, kad Dievas, kuris gerume yra pats tobuliausias ir savo gerumą plačiausiai skleidžiantis, tuo savo skleidimu būtų visų gėrį skleidžiančiųjų pavyzdys. O kiek kas nors gėrį skleidžia į kitus, tiek jis yra jų priešastis. Todėl akivaizdu ir tai, kad kiekvienas, siekiantis būti kitų priešastimi, siekia dieviškojo panašumo, ir vis dėlto siekia savo gėrio.
- [9] Todėl nėra nieko nederamo tame pasakyme, kad dangaus kūnų judėjimas bei jų judintojų veiksmų tam tikra prasme yra dėl tų kūnų, kurie atsiranda ir išyra, kurie yra už juos [t.y. dangaus kūnus] prastesni. Mat [dangaus kūnų judėjimai] dėl jų [t.y. netvartų kūnų] yra ne kaip dėl galutinio tikslo, bet siekdami pastarųjų radimosi, siekia savo gėrio ir dieviškojo panašumo kaip galutinio tikslo.

XXV SKYRIUS

KAD DIEVO PAŽINIMAS YRA KIEKVIENOS PROTINGOS SUBSTANCIJOS TIKSLAS

- [1] Bet kadangi visi kūriniai, net ir proto stokojantys, yra nukreipti į Dievą kaip į galutinį tikslą ir tą tikslą visi pasiekia tiek, kiek koku nors būdu panašume į jį dalyvauja, tai protingi kūriniai tam tikru ypatingu būdu Jį pasiekia, būtent, savo veikla Jį pažindami. Todėl dera, kad protingų kūrinių tikslas būtų šis – suprasti Dievą.
- [2] Tikrai galutinis kiekvieno daikto tikslas, kaip jau parodyta, yra Dievas. Todėl kiekvienas kaip galutinio tikslo siekia tokio susijungimo su Dievu, koks tik jam yra įmanomas. Tačiau kas nors su Dievu glaudžiau susiejamas tuo, kad koku nors būdu pasiekia pačią Jo substanciją, kaip tai atsitinka, kai kas nors ką nors pažįsta iš dieviškosios substancijos, negu tada, kai pasiekia kokio nors

kito į jį panašumo. Todėl protinga substancija dieviškojo pažinimo siekia kaip galutinio tikslo.

- [3] Taip pat. Savas kiekvieno daikto veikimas yra jo tikslas, nes [veikimas] yra antrasis jo tobulumas; todėl tas, kuris savo veiklą gerai atlieka, vadinamas doru ir geru. O supratimas yra savas protingos substancijos veikla. Todėl jis yra jos tikslas. Ir kas šioje veikloje yra tobuliausias, tas yra galutinis tikslas: ir ypač tuose veiksmuose, kurie nėra nukreipti į ką nors padarytą, kaip suprasti ir justti. Bet kadangi tokie veiksmai iš objekto gauna savo rūšį, per kurią jie yra pažįstami, tai dera, kad tuo tobulesnis būtų koks nors iš tų veiksmų, kuo jo objektas yra tobulesnis. Tad pačios tobuliausios inteligibilijos¹³, kuri yra Dievas, pažinimas yra tobuliausias tų veiksmų giminėje, kurie [vadinami] pažinimu. Todėl pažinti Dievą supratimu yra kiekvienos protingos substancijos tikslas.
- [4] Kas nors gali sakyti, kad protingos substancijos galutinis tikslas yra geriausios inteligibilijos pažinimas, tačiau ne ta, kuri yra tos ar kitos protingos substancijos geriausia inteligibilija, yra pažiniausia be išlygų, bet kuo kuri nors protinga substancija yra aukštesnė, tuo jos geriausia inteligibilija yra aukštesnė. Ir galbūt todėl aukščiausia sukurta protinga substancija kaip geriausią inteligibiliją turi tą, kuri yra be išlygų geriausia, todėl tos substancijos laimė bus Dievo pažinime. O žemesnės protingos substancijos laimė bus pažinimas kokios nors žemesnės inteligibilijos, kuri, tačiau, yra aukščiausia iš visų tų, kurias ji pažįsta. Ir atrodo, kad ypač žmogaus protui dėl jo silpnumo netenka pažinti labiausia inteligibilų [objektą], nes jo santykis su labiausiai pažiniu yra toks, koks pelėdos akies su saule¹⁴.
- [5] Bet atrodo akivaizdu, kad kiekvienos protingos substancijos, net žemiausios, tikslas – pažinti Dievą. Mat jau parodyta¹⁵, kad galutinis visų esinių tikslas, kurio jie siekia, yra Dievas. O žmogaus protas, nors ir yra žemiausias protingųjų substancijų tvarkoje, vis dėlto yra aukštesnis už visus proto stokojančius [esinius]. Kadangi kilnesnei substancijai žemesnis tikslas nedera, tai ir žmogaus proto tikslas bus pats Dievas. Bet, kaip jau parodyta, kiekvienas protaujantis savo galutinį tikslą pasiekia tuo, kad jį pažįsta. Vadinasi, žmogaus protas pažindamas pasiekia Dievą kaip savo tikslą.
- [6] Dar. Kaip pažinimo stokojantys daiktai siekia Dievo kaip tikslo panašumo keliu, taip protingos substancijos – pažinimo keliu, kaip iš to, kas jau pasakyta¹⁶, aišku. Tačiau proto stokojantys daiktai, nors ir siekia panašumo į artimiausius veiksmus, tačiau tuo prigimties siekis nesibaigia, bet turi tikslą supanašėti su aukščiausiuoju gėriu, kaip iš pasakymo aišku, kad ir netobulai tą panašumą gali pasiekti. Todėl, kad ir kiek nedaug [žmogaus] protas iš dieviškojo pažinimo gali priimti, jam tai bus galutinis tikslas labiau negu tobulas žemesniųjų inteligibilijų pažinimas.
- [7] Toliau. Kiekvienas labiausiai geidžia savo galutinio tikslo. O žmogaus intelektas labiau geidžia, myli ir žavisi dieviškųjų dalykų pažinimu, kad ir kiek nedaug gali apie juos sužinoti, negu tobulu pažinimu, kurį gauna iš žemiausiųjų daiktų. Vadinasi, galutinis žmogaus tikslas – kaip nors pažinti Dievą.

- [8] Dar. Kiekvienas siekia dieviškojo panašumo kaip savo tikslo. Vadinasi, tai, ku kas nors tampa į Dievą panašus, yra jo galutinis tikslas. O protingas kūrinys į Dievą labiausiai panašus tuo, kad yra protingas: mat šį panašumą jis turi virš visų tų, kuriuos turi kiti kūriniai, ir šiame panašume yra visi kiti panašumai. Šio panašumo giminėje į Dievą tampama panašiu labiau tuo, kad aktualiai pažįstama, negu tik turint galvoje arba potencialiai [žinant], nes Dievas visada aktualiai žino, kaip įrodyta pirmojoje [knygoje].¹⁷ O aktualiai pažindamas į Dievą tampa labiausiai panašus tuo, kad pažįsta patį Dievą, nes pats Dievas save pažindamas pažįsta visa kita, kaip pirmojoje [knygoje] įrodyta.¹⁸ Vadinasi, Dievo pažinimas yra galutinis kiekvienos protingos substancijos tikslas.
- [9] Maža to. Tas, kurį galima geisti dėl ko nors kito, yra dėl to kito, kurį galima geisti tik dėl jo paties: mat prigimties troškimuose negalima eiti į begalybę, nes ji niekais paverstų prigimties geismą: juk begalybės neįmanoma pasiekti. Tačiau visi mokslai, menai ir praktinės galios yra geistinos tik dėl ko nors kito, nes jų tikslas yra ne žinojimas, o veikla. Bet spekuliatyvieji mokslai yra geistini dėl jų pačių, nes jų tikslas yra pats žinojimas. O žmogaus veikloje nėra jokio kito, išskyrus spekuliatyvųjį svarstymą, kuris nebūtų nukreiptas į kokį nors kitą tikslą. Mat net pramogai skirti veiksmai, kuriuos, atrodo, atliekame be jokio tikslo, turi tam tikrą savo tikslą, būtent, kad jais tam tikru būdu pailsinę protą, vėliau būtume tinkamesni rimtesnei veiklai. O jeigu žaidimas būtų geistinas dėl jo paties, tai būtų nuolatos žaidžiama, bet taip nėra. Todėl visi praktiniai menai nukreipiami į spekuliatyviuosius, ir panašiai kiekviena žmogaus veikla – į protinę spekuliaciją, kaip į tikslą. Tačiau atrodo, kad visi į ją nukreipti mokslai ir menai turi galutinį tikslą, kuris jų atžvilgiu yra nurodinėjantis ir tvarkantis, kaip laivybos menas, kuriam priklauso laivo tikslas, t.y. jo panaudojimas, yra nurodinėjantis ir tvarkantis laivų statybos meno atžvilgiu. Tačiau būtent šitaip pirmoji filosofija yra susijusi su kitais spekuliatyviaisiais mokslais, nes nuo jos visi kiti mokslai priklauso, kadangi iš jos gauna savo pirmuosius pradus ir vadovavimą tuos pradus ginant. O pati pirmoji filosofija visa nukreipta į Dievo pažinimą kaip į galutinį tikslą, todėl ji dar vadinama dieviškuoju mokslu.¹⁹ Todėl Dievo pažinimas yra kiekvieno žmogiškojo pažinimo ir veikimo galutinis tikslas.
- [10] Dar. Dera, kad visų tvarkingai veikiančių ir judinančių galutiniu tikslu būtų pirmojo veikiančiojo ir judinančiojo tikslas taip, kaip kariuomenės vado tikslas yra visų jam pavaldžių karių tikslas. Iš visų žmogaus dalių protas yra aukštesnysis judintojas, nes protas judina norėjimą, jam siūlydamas savo objektą; protingas norėjimas, arba valia, judina juslinius norus, kurie yra irzlumas ir geidulingumas, todėl geidulingumui nepaklūstame, nebent valia įsakytų; galiausiai juslinis noras, esant valios pritarimui, judina kūną. Vadinasi, proto tikslas yra visų žmogaus veiksmų tikslas. Tačiau proto tikslas ir gėris yra tiesa, vadinasi, galutinis jo tikslas yra pirmoji tiesa. Todėl viso žmogaus ir visų jo veiksmų bei norų galutinis tikslas yra pirmosios tiesos, kuri yra Dievas, pažinimas.

- [11] Toliau. Visiems žmonėms iš prigimties būdingas noras pažinti regimų dalykų priežastis. Tad nustebinti tų regimų dalykų, kurių priežasčių negalėjo matyti, žmonės pirmą kartą pradėjo filosofuoti, o atradę priežastį nurimdavo. Ir tyrimas nesibaigia tol, kol neatranda pirmosios priežasties: mat tik tada manome, kad tobulai žinome, kai pažįstame pirmąją priežastį. Todėl žmogus iš prigimties kaip galutinio tikslo geidžia pirmosios priežasties pažinimo. O pirmoji visų [daiktų] priežastis yra Dievas. Vadinasi, galutinis žmogaus tikslas – pažinti Dievą.
- [12] Be to. Žmogus iš prigimties geidžia žinoti kiekvieno pažinto padarinio priežastį. Tačiau žmogaus protas pažįsta bendrąją esatį (*ens universale*). Todėl jis iš prigimties geidžia pažinti jos priežastį, kuri yra vien tik Dievas, kaip tai įrodyta antrojoje [knygoje].²⁰ Tačiau niekas galutinio tikslo nepasiekia tol, kol jo prigimtinis geismas nepatenkinamas. Todėl žmogaus laimei, kuri yra galutinis tikslas, nepakanka bet kurios inteligibilijos pažinimo, jeigu trūksta dieviškojo pažinimo, kuris kaip galutinis tikslas prigimtinį geismą patenkina. Todėl galutinis žmogaus tikslas yra paties Dievo pažinimas.
- [13] Toliau. Kūnas, kuris prigimtinio noru siekia savo vietos, tuo smarkiau ir greičiau judinamas, kuo labiau priartėja prie tikslo. Todėl Aristotelis traktato *Apie dangų* pirmoje knygoje įrodinėja, kad natūralus tiesiaiegis judėjimas negali būti begalinis, nes tokiu atveju niekas nebūtų judinamas greičiau paskiau negu pirmiau. Tas, kuris kokio nors tikslo paskiau siekia stipriau negu pirmiau, juda ne į begalybę, bet siekia ko nors apibrėžto. Tą patį [reiškinį] matome pažinimo geisme: juk kuo kas nors daugiau žino, tuo stipriau geidžia pažinti. Vadinasi, prigimtinio geismu žmogus siekia pažinti tam tikrą apibrėžtą tikslą. O juo gali būti ne kas nors kitas, o tik pats kilmingiausias pažinimo objektas, kuris yra Dievas. Todėl pažinti Dievą yra galutinis žmogaus tikslas.
- [14] Tačiau galutinis žmogaus ir kiekvienos kitos protingos substancijos tikslas vadinamas laime arba palaima, nes būtent jos, ir tik dėl jos vienos, kaip galutinio tikslo geidžia kiekviena protinga substancija. Vadinasi, galutinė kiekvienos protingos substancijos palaima ir laimė yra pažinti Dievą.
- [15] Todėl Evangelijoje pagal Matą rašoma: *Palaiminti tyraširdžiai, jie regės Dievą* (Mt 5, 8). Ir Evangelijoje pagal Joną: *O amžinasis gyvenimas – tai pažinti tave, vienintelį tikrąjį Dievą...* (Jn 17, 3).
- [16] Ši požiūrį atitinka tai, ką Aristotelis rašo paskutinėje savo *Etikos* knygoje,²¹ kurioje galutinę žmogaus palaimą tapatina su mąstymu, geriausio iš galimų mąstyti objekto mąstymu.

Literatūra ir nuorodos

¹ Žr.: Aristotelis. *Politika*. Iš senosios graikų kalbos vertė M. Strockis. – Vilnius: Pradai, 1997, I, 11; 1254 b 10-13, p. 71.

² Žr.: Tomas Akvinietis. *Suma prieš pagonis*. Pirmoji knyga. Iš lotynų kalbos vertė G. Vyšniauskas. – Vilnius: Logos, 1999, p. 41–57.

- ³ Žr.: Tomas Akviniėtis. *Suma prieš pagonis*. Antroji knyga. Iš lotynų kalbos vertė G. Vyšniauskas. – Vilnius: Logos, 2003, p. 55 ir toliau.
- ⁴ Žr.: Tomas Akviniėtis. *Suma prieš pagonis*. Pirmoji knyga, p. 173 ir toliau.
- ⁵ Aristotle, *Physica*, VIII, 4; 255 b 35–256 a 1.
- ⁶ Ten pat, V, 1; 224 b 1.
- ⁷ Ten pat, V, 6; 229 b 23.
- ⁸ Ten pat, II, 1; 193 b 23.
- ⁹ Žr. XXII skyrių.
- ¹⁰ Boetius. *De Trinitate* II, PL 64, 1250 D.
- ¹¹ Aristotle. *Metaphysica* I, 6; 987 b 7–20; I, 9; 990 a 34–991 b 4.
- ¹² Žr. Pseudo-Dionysius. *De divinis nominibus* IV, 1 (PG, 3, col. 698).
- ¹³ Šis terminas reiškia tik protu suvokiamą objektą.
- ¹⁴ Aristotle. *Metaphysica* I, 1; 933 b 9.
- ¹⁵ Žr. XVII skyrių.
- ¹⁶ Žr. XIX skyrių.
- ¹⁷ Tomas Akviniėtis. *Suma prieš pagonis*. Pirmoji knyga. – Vilnius: Logos, 1999, p. 213–215.
- ¹⁸ Ten pat, p. 189–191.
- ¹⁹ Aristotle. *Metaphysica* I, 2; 983 a 6.
- ²⁰ Tomas Akviniėtis. *Suma prieš pagonis*. Antroji knyga, p. 35–39.
- ²¹ Aristotelis. *Nikomacho etika*. Iš senosios graikų kalbos vertė J. Dumčius. – Vilnius: Mintis, 1990, X, 7; 1177a 19–21, p. 263.

Iš lotynų kalbos vertė ir komentarus parašė
doc. dr. Gintautas VYŠNIAUSKAS, Klaipėdos universitetas

Versta iš S. Thomae de Aquino *Summa contra gentiles*, Romae, Apud sedem commissionis Leoninae et apud librariam Vaticanam, Desclee et C. – Herder, 1934.